

Podjęcie ewolucyjne w naukach społecznych (red. Jan Polowczyk, Hubert Witczak i Maciej Błaszak), Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2018, 296 ss.

Z dużym uznaniem przyjąłam ukazanie się pracy zbiorowej pt. *Podjęcie ewolucyjne w naukach społecznych*, wydanej przez Wydawnictwo CeDeWu. Nie ma bowiem w literaturze polskiej takiej książki, która prezentowałaby nowy i tak bardzo potrzebny kierunek badań w naukach społecznych. Jej treści mają znaczący walor poznawczy, wzbogacają metodykę badań zjawisk złożonych i wskazują znaczące kierunki tych badań, które uwzględniają zwłaszcza najnowsze osiągnięcia innych nauk społecznych, a szczególnie: psychologii, socjologii i nauk prawnych.

Na początku warto zastanowić się, jaki jest ogólny charakter tej niezwyklej książki. Po szczegółowym jej przeczytaniu uważam, że prezentuje ona bardzo nowatorskie ujęcie wyznaczające, być może, przyszłe standardy nauczania i badań naukowych. Praca posiada wiele atrybutów: pokrywa zadeklarowany obszar badawczy, oddaje aktualny stan wiedzy w analizowanej dziedzinie, a także zdaje relację z przeprowadzonych badań. Książkę warto uznać także za podręcznik, choć niewątpliwie jest to opracowanie niekonwencjonalne, znacznie odbiegające od klasycznych, standardowych podręczników.

Współautorzy książki podjęli się zadania polegającego na sprawdzeniu, czy jest prawdziwa hipoteza, że paradygmat ewolucji może być podstawą integracji nauk społecznych, czy nawet nadania im bardziej naukowej rangi. Hipoteza ta, sformułowana przez O.E. Wilsona (2002) i powtórzona m.in. przez H. Gintisa (2007), od dwóch dekad inspiruje świat nauki. Autorzy przyznają, że praca stanowi pewien intelektualny eksperyment. Każdy ze współautorów starał się wykorzystać paradygmat ewolucji tak, jak go rozumie. Nie dopracowali się bowiem uniwersalnego zbioru zasad, który byłby podzielany przez wszystkich uczestników projektu i mógł mieć rangę paradygmatu w sensie Thomasa S. Kuhna (1968).

Autorzy recenzowanej książki pokazują, jak celowe jest podejmowanie zbiorowych wysiłków interdyscyplinarnych, a dodatkowo i międzyuczelnianych. Efekt końcowy jest nie tylko zwykłą sumą napisanych indywidualnych rozdziałów, ale wyzwała efekt synergii i tworzy rzeczywistą wartość dodaną w nauce.

Najważniejszą cechą omawianej pracy jest jej oryginalność, nowatorski charakter oraz w zasadzie brak punktów odniesienia nie tylko w polskiej, ale i światowej literaturze. Redaktorzy i autorzy książki podjęli się zadania niewątpliwie bardzo ambitnego i ważnego dla rozwoju nauki.

Należy szczególnie podkreślić kilka mocnych stron recenzowanej książki:

- Praca ma duży rozmach intelektualny. Postawiony do realizacji cel jest ambitny i niełatwy.
- Dzieło ma dobrze przemyślaną i zrealizowaną strukturę. Nie jest luźnym zbiorem rozdziałów. Ich kolejność jest logiczna i odpowiednia do realizowanych założeń.
- Każdy rozdział jest zaopatrzone w wykaz źródeł światowej literatury przedmiotu.
- Ważną zaletą, nie tak często spotykaną w polskich wydawnictwach, jest indeks rzeczowy na końcu pracy.
- Książka została starannie wydana przez Wydawnictwo CeDeWu.

Autorzy są w pełni świadomi eksperymentalnego charakteru pracy. Nie ukrywają, że występowały trudności między przedstawicielami różnych dyscyplin w wypracowaniu wspólnych poglądów, o czym świadczy rozdział pierwszy. Można sobie zadać pytanie, czy taka eksperymentalna i pionierska praca może być już teraz podręcznikiem ekonomii. Moim zdaniem tak, ponieważ pobudza do zastanowienia się nad złożonością procesów ekonomicznych i wskazuje na sposoby holistycznego myślenia o otaczającym nas świecie.

Postęp w nauce dokonuje się na dwa przeciwne, ale niewykluczające się sposoby: wąskiej specjalizacji i szerokiej integracji. Obie drogi rozwoju są ważne i celowe, jeżeli zachodzi między nimi sprzężenie zwrotne – jeżeli badacze wymieniają się poglądami, nie unikają dyskusji i są otwarci na osiągnięcia pokrewnych nauk społecznych. Realizację tego właśnie celu w rozwoju nauki wspiera recenzowana praca.

Autorzy książki wskazują na to, że – mimo wielu różnic między poszczególnymi dyscyplinami – można dzięki integracji znaleźć uniwersalne ujęcia i rozwinąć mało zbadane problemy. Do takich bez wątpienia należy zagadnienie określone tytułem, a w istocie związane z paradygmatem ewolucji w naukach społecznych. Autorzy w treści książki zawarli plon trzyletniej współpracy naukowców poznańskiego środowiska akademickiego – głównie wywodzącego się z Wydziału Gospodarki Międzynarodowej UE w Poznaniu we współpracy z Uniwersytetem im. A. Mickiewicza, Uniwersytetem Przyrodniczym, Wyższą Szkołą Zarządzania i Bankowości – z pracownikami nauki innych uczelni spoza Poznania: Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Zielonogórskiego, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, University of Prince Edward Island z Kanady oraz Pontifical Catholic University of Parana Kurytyby z Brazylii. Autorzy traktują pracę jako eksperyment intelektualny mający na celu zweryfikowanie prawdziwości hipotezy, że paradygmat ewolucji może być podstawą integracji nauk społecznych.

Książka składa się z jedenastu rozdziałów. Autorzy chcieli zapewnić w ich kolejności logikę rozważań dotyczących bio-, neuro- i psychologicznych podstaw ewolucji społeczeństw ludzkich. Pierwsza część pracy daje syntetyczne podstawy do rozważań w kolejnych rozdziałach. Już w tej pierwszej części autorzy stawiają hipotezy, że istnieją ogólne prawa ewolucyjnych systemów. Ewolucja więc jest uniwersalnym schematem rozwoju. W konkluzji przedstawiają paradygmat ewolucji w naukach społecznych. Sprawdzają go do wielu ważnych stwierdzeń.

W *rozdziale pierwszym* autorzy – biolog i ekonomista – pokazują różnice twierdzeń wynikłe z różnego przedmiotu badań. Doszukują się jednak możliwości ich syntezy w kontekście uniwersalnego paradygmatu ewolucjonizmu. Ten paradygmat charakteryzują bliżej, stwierdzając m.in. że:

- człowiek, będąc częścią przyrody, jest także efektem procesów stopniowego rozwoju życia na ziemi, a systemy biologiczne i systemy społeczne są subklasami uniwersalnej klasy systemów ewolucyjnych. Te ostatnie należą do złożonych systemów adaptacyjnych;
- w tym procesie zachodzą interakcje na poziomie mikro i makro, prowadząc do ujawniania się pewnych prawidłowości;
- ewolucja, będąc uniwersalnym schematem, składa się z trzech faz: zmienności, selekcji i rozpowszechniania. Jest przy tym cykliczna, a podstawowym kryterium ewolucyjnego sukcesu jest przetrwanie przy adaptacyjno-konwergentnym charakterze procesów ewolucyjnych. Warto podkreślić, że procesy ewolucyjne nie mają celu, ale mają kierunek, wyznaczony przez warunki brzegowe. Ustalenia autorów są inspiracją dla wielu badaczy i ujawniają znaczenie kluczowych ustaleń w różnych dyscyplinach dla ich dalszego rozwoju.

W *rozdziale drugim* zawarto rozważania na temat ewolucji życia, umysłów i instytucji społecznych. Zdaniem autora, ludzką podmiotowość mającą materialną podstawę wyznacza fizyczna natura informacji i lokalny zasięg, ograniczony do niszy poznawczej. Oznacza to, że umysł człowieka jest produktem społecznej technologii. Autor tego rozdziału bliżej wyjaśnia ekonomiczną i poznawczą naturę ewolucyjnych zmian. Zwraca uwagę na ewolucyjną adaptację, która jest zjawiskiem ekonomicznym i poznawczym: organizmy i ich składowe rywalizują i współpracują w dostępie do zasobów. Wypracowane przez nie rozwiązania adaptacyjne nie są doskonałe, a przez to są podatne na ulepszenia. Jest to interesujący obszar do pogłębionych badań.

W *rozdziale trzecim* zaprezentowano wyniki badań bibliometrycznych potwierdzające rosnące znaczenie ewolucjonizmu w psychologii. Autor zwraca uwagę na znaczenie myślenia ewolucyjnego we wszystkich naukach interesujących się zachowaniem człowieka i jego wytworami; dokładniej zajmuje się myśleniem ewolucyjnym w psychologii, podkreślając, że perspektywa ewolucyjna pozwala lepiej zrozumieć pełny sens jakiegoś fenomenu i jest pomocna w generowaniu hipotez.

Rozdział czwarty dotyczy przedsiębiorczości. Wykorzystano tu koncepcje ekonomii behawioralnej. Pokazano, iż postawy przedsiębiorcze są wzmacniane przez ewolucyjne skłonności, a wśród nich nadmierny optymizm czy pasję przedsiębiorczą. Autor analizuje poglądy wybranych badaczy od dawnych czasów po studia współczesne. Zwraca uwagę na to, iż ciągle brakuje ogólnie akceptowanego i dobrze rozwiniętego paradygmatu badań. Podkreśla przy tym – mimo różnorodności w postrzeganiu przedsiębiorczości – jej znaczenie jako podstawowej siły wzrostu i rozwoju społeczno-ekonomicznego. Warto zwrócić uwagę na wpływ przedsiębiorczości na kreowanie nowej wartości dla społeczeństwa. Wymaga to jednak spełnienia warunków przedsiębiorczości. W treści rozdziału są omówione pożądane cechy przedsiębiorcy i charakter strategii przedsiębiorczych, które determinują sukcesy. Autor słusznie podkreśla, że istotny wpływ na przedsiębiorczość mają ogólne uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i polityczne, a bliższe poznanie tego zjawiska wymaga interdyscyplinarnego ujęcia.

W *rozdziale piątym* podkreślono znaczenie przywództwa. Na uwagę zasługuje omówienie różnorodnych metod i narzędzi wspierających rozwój liderów, zwłaszcza ich kwalifikacji ważnych w związku ze zmianami otoczenia (głównie technologicznymi). Prezentując ewolucję rozwoju koncepcji przywództwa, autor przedstawia ją, uwzględniając różnorodną problematykę. Wyróżnia m.in. społeczną odpowiedzialność biznesu widzianą w kontekście ewolucji świadomości konsumentów. Podkreśla także konieczność zdobywania wiedzy o naturze zachowań ludzi po to, aby efektywnie zarządzać przedsiębiorstwem. Jest to podejście związane ze sterowaniem procesem ewolucji przywództwa. Dodatkowo należy tu uwzględnić przygotowanie liderów do skutecznego działania w skali globalnej. Procesy globalizacji wnoszą bowiem wiele zmian determinujących sposób przywództwa. Do jego doskonalenia bardzo pomocne mogą być rozważania autora tego rozdziału.

Zagadnienia zawarte w *rozdziale szóstym* mają waler poznawczy i pragmatyczny. Uwzględnienie badań psychologów ewolucyjnych w stosunku zwłaszcza do wybranych paremii prawniczych wskazuje na rzeczywistą wartość zawartego w nich doświadczenia historycznego. W rozdziale tym znajdujemy ogromny ładunek treści dotyczący rozwoju prawoznawstwa. Często są to odległe tradycje, co nie oznacza, że nie mogą być źródłem inspiracji dla współczesnego prawodawcy. Autor udowadnia, jak uniwersalne znaczenie ma doświadczenie historyczne, wiążąc je z ewolucyjnie ukształtowaną naturą człowieka.

W *rozdziale siódmym* są zawarte treści związane z ekonomią ewolucyjną. Podkreślono w nim szczególnie, iż wiedza o biologicznych postawach ludzkich zachowań i wartości może służyć polityce ekonomicznej w skali makro i w przedsiębiorstwach. Ważne jest tu

stwierdzenie, iż dorobek nauk behawioralnych może wzmocnić obiektywizm ekonomii jako nauki. Autor omawia różne poglądy na ekonomię ewolucyjną, podkreślając, iż procesy zmian społeczno-gospodarczych są konsekwencją ogólnych procesów ewolucyjnych. Ekonomia ewolucyjna – zdaniem autora – zwiększa potencjał wyjaśniający ekonomii przez dostarczenie bardziej realistycznych fundamentów związanych z upływem czasu. Ten rozdział jest kluczowy dla całości rozważań zawartych w omawianej książce. Obok bogatych treści przedstawiających poglądy na włączenie ewolucji do ekonomii, autor zwraca uwagę na to, iż ewolucja jest uniwersalnym algorytmem rozwoju i generuje ciągłą zmienność. Algorytm cyklu ewolucji nigdy się nie zatrzymuje, ponieważ otoczenie ulega ciągłym zmianom. Stąd ważny wniosek, że ewolucyjne poszukiwania nigdy się nie kończą, co oznacza, że żaden podsystem ekosfery nie osiąga trwałej równowagi. Zarówno bogactwo problemów poruszanych w tej części, jak i ich znaczenie są ogromne. Zachęcam Czytelnika do wnikliwej lektury zwłaszcza dlatego, że mamy do czynienia z rosnącą niepewnością co do przyszłości. Wpływa to na zmiany parametrów ekonomicznego działania.

Ewolucja systemów działających jest przedmiotem rozważań w *rozdziale ósmym*. Określone są one jako systemy celowościowe, a działania ludzkie są głównymi nośnikami ewolucji. Autor tego rozdziału podkreśla, że nadal istnieje problem zrozumienia istoty ewolucji w zarządzaniu. Prezentuje wiele poglądów na ten temat i przedstawia kryteria spełnienia paradygmatu. Wspiera się dorobkiem nauk o zarządzaniu w dziedzinie ewolucji i ewolucjonizmu. Przedstawia także własne ujęcie charakterystyki i potencjału kategorii ewoluujących systemów działających. Według autora rdzeń ewolucji systemów działających jest operacyjną i nieprostą syntezą struktury segmentacji działania, procesów działania, obiektów działających, instytucji działania oraz układu społecznego działania. W treści znajdujemy też typy strategiczne ciągów ewolucji systemów działających.

Związki ewolucji i strategii są przedstawione w *rozdziale dziewiątym*. Na podstawie dorobku nauk biologicznych uznano, iż racjonalne jednostki zostały zastąpione przez osobniki populacji o wrodzonym i często instynktownym działaniu. Racjonalność zapewnia mechanizm doboru naturalnego – selekcji i powielania. Odniesienie tego do ekonomii weryfikuje jej klasyczne założenie o schemacie *homo oeconomicus*. Autor bliżej zajmuje się ewolucyjną teorią gier i jej wykorzystaniem w ekonomii. Zwraca uwagę na to, że racjonalność zapewnia proces selekcji różnych strategii w społeczeństwie, jednak mechanizm procesu doboru idei wciąż jest mało poznany. Jest to ważne wskazanie dalszego kierunku badań.

Problem zachowań konsumentów jest klasycznym przykładem ewolucji postaw konsumentów w związku ze zmianami ich warunków i otoczenia. Autorki *rozdziału dziesiątego* słusznie zwracają uwagę na konieczność badań tych zachowań. Przedstawiają możliwości, jakie dają różnorodne metody badań: od rezonansu magnetycznego, przez encefalografię, do eye crackingu. W Polsce są one ciągle wykorzystywane w zbyt małym stopniu. Autorki mają świadomość, że nie będą to łatwe badania. Ich interdyscyplinarny charakter obciąża badaczy do otwartości postaw, dystansu i pokory. Tylko takie podejście pomoże zgłębić wiedzę o zachowaniach konsumentów i odkrywać nowe związki, relacje i zależności.

W *rozdziale jedenastym* znajdujemy egzemplifikację działania mechanizmów ewolucyjnych odniesionych do muzyki. Autor przedstawia rolę muzyki w systemie komunikacji społecznej.

Mimo różnorodności treści – wynikłej ze specyfiki dyscyplin – autorom udało się stworzyć interesujące dzieło na temat ujęcia ewolucyjnego w naukach społecznych.

Konkludując – sądzę, iż książka stworzy podstawy do dalszej dyskusji i rozwinięcia poruszanych w niej problemów.